

COMICUL – CATEGORIE SEMANTICO-FUNCȚIONALĂ DISCURSIVĂ

Lect. univ. **Liliana GHEORGHÎĂ**,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Dans cet article sont présentés les arguments qui prouvent le statut de catégorie sémantico-fonctionnelle du comique qui est légitimé, avant tout, comme catégorie esthétique.

În cea de a doua jumătate a secolului XX, domeniul lingvisticii a cunoscut o perioadă revoluționară în dezvoltarea sa. Imaginea textului verbal este tema ce-i preocupă pe cercetători, fermă fiind convingerea acestora că teoria limbajului este în strânsă corelație cu teoria textului. Cercetările, dezbaterile, contestările, disputele în domeniul teoriei textuale s-au produs cu destule dificultăți, însă au ajuns, în prezent, la o etapă de sinteză, reușind să determine fundamentarea teoretică a textului ca mărime lingvistică.

Pentru a afla cum se produce sensul textual, s-a purces, în primul rând, la cercetarea vocabularului din punct de vedere structural, apoi la stabilirea unui set de procedee necesare pentru analiza și perceperea acestui sens și la definirea unor legități de structură textuală ce permit actualizarea sensului în cadrul textului.

În prezent, lingvistica textului concepe semnificația textuală ca rezultatul *unui pact comunicativ* (sistemul textului) dintre diferite elemente lingvistice și extralingvistice, acestea fiind obiectul comunicării, subiectul comunicării și ceremonialul comunicativ [1, p. 172].

Obiectul comunicării îl constituie fenomenele din lumea obiectivă materială și ideală. El include totalitatea obiectelor, ființelor, ideilor, sentimentelor care suscită nevoia omului de a comunica, de a-și exprima atitudinile și convingerile subiective în raport cu aceste fenomene. Obiectul comicului, după cum s-a menționat anterior, se caracterizează printr-o latură mai mult sau mai puțin negativă, care stimulează atitudinea critică din partea subiectului comunicării. În text, obiectul comunicării formează

cadrul referințelor situaționale (contextuale) sau enciclopedice al interacțiunilor verbale.

Subiecții (emițătorul și receptorul) comunicării au un rol predominant în constituirea sensului textual. Această teză este susținută de toate științele lingvistice. Lingvistica enunțării, de exemplu, plasează subiectul acțiunii în centrul oricărei comunicări, recunoscându-i statutul de instanță comunicativă supremă prin intermediul căreia ajung la suprafața textului toate semnificațiile adecvate. În același context, teoria categoriilor funcțional-semantice recunoaște categoria personalității, ce o implică pe cea a intenționalității, drept categorie fundamentală fără de care n-ar putea să se producă nici un discurs. Pragmatica definește textul ca o arhitectură a relațiilor verbale condiționate, în exclusivitate, de relațiile interpersonale. Aceste poziții ale lingvisticii actuale ne permit să conchidem că orice comunicare se produce doar în dependență de intențiile locutorului și de caracteristicile sale individuale (nivelul său intelectual, atitudinea sa față de cele comunicate, dispoziția în momentul vorbirii, relațiile pe scara socială a participanților la actul comunicării verbale etc.).

Ceremonialul comunicativ reprezintă totalitatea mijloacelor verbale care servesc la codarea sensului textual. Acest ceremonial are un rol ambivalent în macrostructura semantică a textului, deoarece el asigură relația unitară dintre obiectul și subiectul comunicării. În cadrul interacțiunilor verbale, realizarea semnificației adecvate eșuează în lipsa oricărui element al acestei triade comunicative.

În text, ceremonialul comunicativ are un caracter unitar plurinivellar și pluriplanic. Caracterul pluriplanic se realizează prin interacțiunea diverselor mijloace verbale (lexicale, gramaticale, sintactico-lexicale, semantico-lexicale, structural-intonationale, stilistice), pe când cel plurinivellar se caracterizează prin apariția a mai multor relații de sens în cadrul unei unități discursive [2, p. 30].

Atît mijloacele verbale, cît și relațiile de sens specifice unității comunicative permit definirea unor categorii textuale în baza cărora se constituie semnificația textuală. Spre deosebire de categoriile sintactice și morfologice, cele textuale (intenționalitatea, acceptabilitatea, informativitatea, situaționalitatea, persoana, spațialitatea, temporalitatea, modalitatea, aprecierea, emotivitatea, textualitatea, intertextualitatea, coeziunea, coerența, continuitatea, finalitatea) servesc la transmiterea anumitor informații de ordin comunicativ (funcțional-semantic, pragmatic, stilistic).

Categoriile funcțional-semantice au o structură internă sistematizată. Această structură e reprezentată în formă de cîmp cu nucleul și periferia sa.

„Cîmpul funcțional-semantic este forma de existență a categoriei funcțional-semantice, el permite a reuni diferite mijloace de exprimare conform funcției semantice și a observa mecanismul interacțiunii mijloacelor care țin de diferite nivele” [3, p. 35]. Nucleul cîmpului conține procedeele de baza de exprimare a categoriilor discursive, de obicei lexicale, iar la periferie se plasează mijloacele ocazionale, semnificațiile cărora sînt accidenatale, aflîndu-se într-o dependență definitorie condiționată în exclusivitate de text.

Studiind domeniul sensului textual, E. Coșeriu acordă un interes deosebit categoriilor de text: „În lingvistica textului, care se bazează pe sens, ne întrebăm care sînt unitățile de sens ce se combină unele cu altele și care, în articularea lor, dau mereu sensuri de ordin superior. Așa cum fraza nu e construită din cuvinte, ci din unități funcționale, să zicem din funcțiuni propoziționale, care dau o anumită valoare frazei întregi, tot așa și un discurs nu e constituit din fraze, ci din unități de sens, care se combină unele cu altele și care dau un sens unitar superior” [4, p. 58]. H. Weinrich, de asemenea, recunoaște existența categoriilor numite de el *fenomene verbale*, ce traversează textele și ce configurează „un complex de determinări, o rețea de valori textuale” [5, p.13]. Lingvistul H. Plett, la fel, recunoaște funcția categoriilor verbale „de a mobiliza funcționalitatea maximă a tuturor elementelor, secvențelor și construcțiilor intertextuale cu scopul de a constitui, dar și de a reflecta, de a coda, dar și de a indica căile de decodare al înțelesului ideal maximal al textului” [6, p. 77].

Categoriile textuale reprezintă deci niște micro sisteme semantice specifice care, prin colaborare, contribuie la constituirea categoriei de bază a discursului – *integritatea semantică* [7, p. 30]. Integritatea semantică este o proprietate a unei categorii superioare, *textualitatea*. Aceasta, la rîndul său, se include în o altă categorie, *literaritatea*, care este, în esență, acel sens unitar superior ce conține valori estetico-filozofice. Deci orice categorie textuală presupune prezența unui denotat complex (obiectul comunicării) și a unui semnificat sau altfel zis, gîndul, efectul, imaginea produsă în inteligența umană de către text determinîndu-i un sentiment sau o acțiune.

În baza tezelor prezentate mai sus, considerăm că și comicul poate fi inclus, pe bună dreptate, în lista categoriilor textuale. În calitate de argument, susținem următoarele:

1. Comicul poate fi considerat un derivat al categoriilor de bază precum ar fi intenționalitatea, apreciativitatea, modalitatea [2, p. 24]. Or, comicul, la fel ca și aceste categorii, „situează enunțul în raport cu realitatea obiectivă din punctul de vedere al vorbitorului”. El, de asemenea, „expri-

mă atitudinea vorbitorului față de conținutul semantic al enunțului și față de conexiunea pe care conținutul trebuie să o aibă cu realitatea” [3, p. 25]. Ca și oricare act de vorbire, comicul are scopul de a exprima, pe de o parte, ideile, sentimentele, necesitățile, atitudinile, dorințele locutorului, iar pe de altă parte, el își pune scopul de a-i influența pe interlocutori, de a le schimba opinia sau atitudinea, de a le impune viziunea și voința locutorului. Astfel, prin caracteristicile sale ontologice și praxiologice, comicul poate fi recunoscut ca o subcategorie a categoriilor sus-numite ce se realizează pe deplin în actul de comunicare.

2. Comicul presupune prezența unui denotat complex și a unui semnificat. Semnificatul comicului se exprimă prin manifestarea tendinței acestuia de a arăta atitudinea critică a subiectului vorbitor față de realitate. Denotatul este reprezentat de un vast sistem de procedee comunicative (de natură lexicală, gramaticală, prozodico-sintactică, stilistică) specifice diferitor nivele ale limbajului, procedee ce sînt în cooperare permanentă și posedă funcții semantice comune [2, p.18].

3. Dat fiind faptul că semnificatul categoriei date nu se manifestă obligatoriu în orice text, comicul va fi o categorie ocazională a acestuia.

Mircea Ioniță estimează: „Categorია discursivă nefundamentală nu este obligatorie pentru orice discurs și nu constituie baza sa logică” [7, p. 28]. Această afirmație se adevărește a fi veridică atîta timp cît se referă la textele unde procedeele comucului apar din cînd în cînd. Atunci însă cînd textul se deosebește printr-un coeficient mare de procedee specifice categoriei date, demonstrînd intenția evidentă a autorului de a critica o anumită stare de lucruri, declarația sus-numită își pierde din valabilitate. În cazul dat, comicul devine o categorie de bază a discursului, alcătuiind fundamentul său logic, conținînd semnificația sa adecvată și tinzînd chiar să-i fie recunoscut statutul de gen literar [8].

Analiza teoriilor referitoare la structurarea textelor, ne permite să descoperim o asemănare a acestuia cu principiile de constituire a unui sistem, care se bazează pe interdependența dintre elementele constitutive, relații și legitați, atît interne, cît și externe. În acest sens, comicul poate fi interpretat ca un obiect-sistem în cadrul unui alt obiect-sistem – textul, sistem verbal complex, acesta activînd colaborarea dintre numeroase categorii estetico-filozofice, menite să reprezinte lumea prin prisma eului poetic.

Bibliografie

1. Vlad C. *Sensul, dimensiune esențială a textului*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, 215 p.

2. Ионицэ М.П., *Глосарий контекстуальных связей*. Кишинев, Штиинца, 1981, 96 с.
3. Prus E. *Poetica modalității la Proust*. Chișinău, Ruxanda, 1998, 236 p.
4. Coseriu E. *Introducere în lingvistică*. Cluj, Echinox, 1999. Ediția a II-a. Traducere de E. Ardeleanu și E. Bojoga, 144 p.
5. Weinrich H. *Le récit et le commentaire* (traduit de l'allemand). Editions du Seuil, Paris, 1973
6. Plett H. *Știința textului și analiza de text*. Bucuresti, Univers, 1983
7. Ioniță M. *Carcasa categorimatică a discursului*. In „Materialele conferinței științifico-practice republicane: „Probleme actuale de teorie și practică ale lingvisticii contemporane”. Bălți, 1991, p. 30-31
8. Боров Ю.Б. *Комическое*. Москва, Искусство, 1970, 269 с.